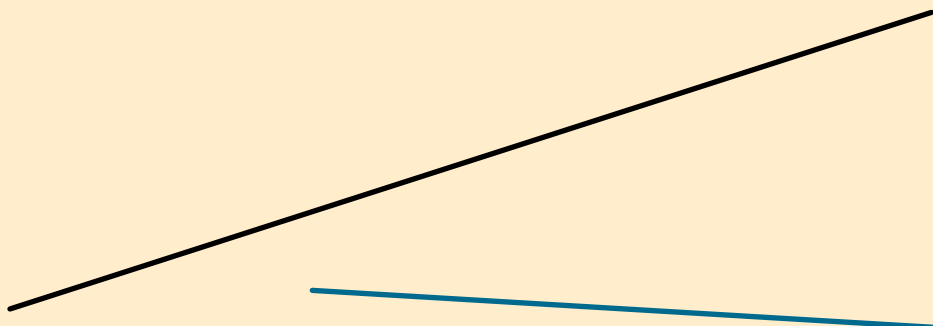

PŘEKLAD A TLUMOČENÍ JAKO MOST MEZI KULTURAMI

Petra Vavroušová (ed.)

Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami

Petra Vavroušová (ed.)

Recenzovali:

PhDr. Jaroslava Jindrová, Ph.D.

doc. Miroslav Valeš, Ph.D.

Vydala Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum

Redakce Josef Táborský

Obálka Jan Šerých

Sazba DTP Nakladatelství Karolinum

Vydání první

Tento výstup vznikl v rámci projektu „Překlad jako most mezi dvěma břehy“ řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2014.

© Univerzita Karlova v Praze, 2015

Text © Adriana Domínguez Mares, Ricardo Silva-Santisteban,

Martha Pulido Correa, Lourdes Arencibia Rodríguez,

Daniel Ricardo Yagolkowski,

Iván Pinto Román, Célia Luiza Andrade Prado, 2015

Editor © Petra Vavroušová, 2015

Translation © Petra Vavroušová, Patrik Felčer, Vojtěch Kolomý,

Marcela Kubová,

Eliška Voříšková, Jana Mrkvová, Ondřej Klabaľ, Petra Laufková (Hrušovská),

2015

ISBN 978-80-246-2929-2

ISBN 978-80-246-2960-5 (online : pdf)

Univerzita Karlova v Praze
Nakladatelství Karolinum 2015

www.karolinum.cz
ebooks@karolinum.cz

Obsah

<i>Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami</i> (Petra Vavroušová) —	7
<i>Vývoj a současný stav translatologie v Latinské Americe</i> <i>(španělsky mluvící část) aneb dobývání Translachtitlánu</i> (Petra Vavroušová) —	13
Adriana Domínguez Mares - <i>Doña Marina</i> – první mexická tlumočnice —	19
Ricardo Silva-Santisteban - <i>Překladatel Garcilaso de la Vega</i> —	37
Martha Pulido Correa - <i>Prenos (translace) latinskoamerického lékařství</i> <i>a několik překladatelských poznámek</i> —	53
Lourdes Arencibia Rodríguez - <i>Překládání na literárních setkáních v 19. století</i> <i>na Kubě</i> —	63
Daniel Ricardo Yagolkowski - <i>Překlad humoru v literatuře a ve filmu</i> —	81
Iván Pinto Román - <i>Překládat s vědomím historie</i> —	95
<i>Vývoj a současný stav translatologie v Brazílii aneb brazilský teoretik překladu</i> <i>není lidojed</i> (Petra Laufková) —	103
Célia Luiza Andrade Prado - <i>Teorie překladu Harolda de Campos</i> – <i>mnohem více než pouhý kanibalismus</i> —	113
<i>Rejstřík</i> —	119

Překlad a tlumočení jako most mezi kulturami

Petra Vavroušová

El original es infiel a la traducción.

Jorge Luis Borges

V současné době prochází translatologie obdobím metodologické inovace, jež zahrnuje také studium opomenutých, či dokonce doposud neobjevených koncepcí. Tato monografie¹ přináší komplexní pohled na teorie pocházející z různých geografických oblastí (avšak vždy z Latinské Ameriky) a navazuje na monografii *Sedm tváří translatologie. Teorie překladu a tlumočení prizmatem současných španělských translatologů* (2013), zasazenou do kontextu Pyrenejského poloostrova, a zároveň reaguje na požadavek mezinárodní veřejnosti na vyšší jazykovou i kulturní různorodost bádání v oblasti překladu a tlumočení. Jde o studie autorů, u nichž stojí otázky teorie překladu, případně tlumočení v centru zájmu.² Zatímco v počátcích byla iberoamerická translatologie v podstatě závislá na

1 Monografie vzbudila velký zájem v zahraničí, prof. Miguel Vega (Univerzita v Alicante) a prof. Antonio Bueno (Univerzita ve Valladolidu) ji hodnotí kladně, což zdůraznili v červenci 2014 na konferenci II Seminario Internacional Traducción y Humanismo. La traducción y los sentidos ve španělské Sorii. Rovněž prof. José Lambert (Univerzita v Lovani) a UFSC Santa Catalina ve Florianópolis v Brazílii) se o obdobném výzkumu vyjádřil velmi pozitivně v září 2013 na pražské konferenci Czech, Slovak and Polish Structuralist Traditions in the Translation Studies Paradigm Today.

2 Ve Světě literatury vyšel v čísle 38/2008 překlad eseje Octavia Paze *Překlad: literatura a literárnost* (s. 173–182) a v čísle 46/2012 článek Paulíny Šišmišové *Vklad J. L. Borgese do diskusí o překlade* (s. 91–98). Tato problematika byla také okrajově zmíněna v knize *Druhý břeh západu. Výbor iberoamerických esejů* (2004, s. 23–25) od Anny Houskové. Na aktuálnost daného tématu v naší geografické oblasti poukazuje rovněž článek Magdy Kučerkové *Slovo ako návrat k bytostnej podstate – (jeden) pohľad na preklad v kultúrnych dejinách Latinskej Ameriky* (s. 158–165), publikovaný ve sborníku z konference *Překlad a kultura* 3/2011.

evropských vzorech³ (řada badatelů vystudovala v Paříži na ESIT), v současné době, respektive v posledních desetiletích, představuje svébytné přístupy a metody, které otevírají témata zajímavá i v širším měřítku. Umožňuje českému čtenáři, aby si prohloubil znalosti týkající se latinskoamerické teorie překladu, a přispívá tak k vzájemnému obohacení obou jazykových oblastí, neboť z jazykových důvodů by některá témata zůstala neobjevena.

Cílem publikace je tedy přiblížit českému čtenáři soudobé směřování latinskoamerické translatologie. Jde o výbor španělsky a portugalsky psaných studií⁴, jež byly publikovány pouze v těchto dvou jazycích (nikoli např. v angličtině) a jejichž autory jsou přední teoretici překladu nebo tlumočení. Vybrané studie představují méně známé či méně přístupné koncepty a navíc reflektují latinskoamerickou kulturu.⁵

Adriana Domínguez Mares (Mexiko): Doña Marina – první mexická tlumočnice⁶

Malinalli Tenépatl, což v indiánském jazyce nahuatl znamená osoba, jež s lehkostí ovládá slova a mluví s nadšením, se zapsala do dějin jako doña Marina či Malinche. Byla Cortésovým jazykem-tlumočnicí, rádkyní, milenkou a matkou jejich syna Martína, který bývá mnohými historiky považován za prvního mestice. Malinche je proto pokládána za matku novodobého Mexika, jak je ostatně znázorněno na Tlaxcalském plátně, kde rovněž vidíme, jak tlumočí Cortésovi. Někteří ji považují za zrádkyni vlastního lidu (*malinchismo* dnes v mexické španělštině označuje

- 3 Recepce zásadních děl české translatologie není tak skrovná, jak by se mohlo zdát. Uvedme jako zajímavost skutečnost, že *Umění překladu* (1963) od Jiřího Levého se do španělského povědomí a do brazilské portugalštiny dostalo právě z verze německé. Časopis Scientia Traductionis věnoval Levému monotematické číslo (*Re)descubriendo Jiří Levý* (2012). Nelson Cartagena rovněž cituje Levého koncepcí ve svém článku *Realia, cultura y traducción* (2013). V roce 2013 byl vydán ve španělštině výbor z jeho díla *Jiří Levý: una concepción (re)descubierta*, a to péčí Jany Králové a Miguela Cuenky. Kolumbijský časopis Mutatis Mutandis připravuje pro rok 2016 monotematické číslo k nedožitým narozeninám J. Levého.
- 4 Překlad odborných textů v oblasti translatologie představuje svébytný badatelský problém. Východiskem je proto základní výzkum v oblasti dějin kultury daného výchozího společenství a v návaznosti na něj pak bibliografický výzkum v příslušných zemích, ve Španělsku i v České republice, či konzultace přeložených textů s odborníky i se samotnými autory.
- 5 Díky za pomoc při hledání a výběru studií patří prof. Miguelu Vegovi (Alicante) a prof. Pilar Martino (Madrid).
- 6 Adriana Domínguez Mares: Doña Marina: primera intérprete mexicana. In: *Estudios de Traducción: Problemas y Perspectivas*. Universidad de Las Palmas de Gran Canaria, 2006, s. 81–98.

extrémní antipatriotismus, preferenci cizího a opovrhování vlastním), jiní za „most“ mezi španělskými dobyvateli a středoamerickými indiány. Je však zcela nepopiratelné, že Malinche sehrála velmi důležitou roli během conquisty i při samotném vzniku Ameriky. Za vrchol její tlumočnické kariéry lze považovat setkání Cortése a aztéckého panovníka Moctezumy. Malinchin životní příběh, často oprádaný mýty, stejně jako její tlumočnický talent, jsou fascinující, vždyť, jak píše sám Cortés v jednom ze svých dopisů, po Bohu vděčíme za dobytí Mexika právě doně Marině.

Ricardo Silva-Santisteban (Peru):

Překladatel Garcilaso de la Vega⁷

Gómez Suárez de Figueroa, celému světu známý jako Inka Garcilaso de la Vega, je považován za prvního intelektuálního a kulturního mestice, jenž byl schopen ve své osobnosti přijmout a usmířit dvojí kořeny – americké (indiánské) po matce, incké princezně, a evropské po otci, španělském dobyvateli. V českém prostředí je znám především jako spisovatel a historik, autor děl *Comentarios reales de los Incas* (Královské komentáře) a *Historia general del Perú* (Obecné dějiny Peru), nicméně i jeho překladatelská činnost je velmi významná, byť často opomíjená. Vyzdvihněme překlad italského díla *Dialoghi d'amore*, jehož úplný název zní *La traduzion del Indio de los tres diálogos de Amor de Leon Hebreo, hecha del italiano en español por Garcilaso Inga de la Vega* (Indiánův překlad Tří dialogů o lásce Leóna Hebreje, jež pořídil z italštiny do španělštiny Inka Garcilaso de la Vega); není zcela zřejmé, zda knihu nejprve přeložil do kečuánštiny a poté do španělštiny, či naopak. Inka Garcilaso, patron peruánských překladatelů, si zaslouží, aby se české publikum vedle jeho literární činnosti seznámilo i s jeho tváří překladatelskou.

Martha Pulido Correa (Kolumbie):

Přenos (translace) latinskoamerického léčitelství a několik překladatelských poznámek⁸

Překlad je základní charakteristikou utváření identity a Latinská Amerika není žádnou výjimkou. Shromáždit prameny je prvním krokem k tomu, abychom mohli začít zkoumat činnost františkánských misiónářů v Nové Granadě a v Kolumbii, především pak jejich přínos k utváření identity prostřednictvím výkladů, překladů a kronik, jež františkáni

7 Ricardo Silva-Santisteban: Garcilaso de la Vega el traductor. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 49–66.

8 Martha Pulido Correa: Apuntes sobre la *Translatio* en los saberes curativos en América. In: *Traductores hispanos de la orden franciscana en Hispanoamérica*. Lima: Universidad Ricardo Palma, 2012, s. 63–72.

psali od období conquisty až po současnost. Díky těmto vyprávěním se můžeme pokusit zodpovědět následující otázky: Kým jsou Latinoameričané dnes? Jak se stali tím, kým jsou? Konkrétně nám k tomu poslouží františkánské popisy léčitelství v Novém světě, na nichž si ukážeme, co přenos (translace) v Latinské Americe znamenal, respektive stále znamená.

Lourdes Arencibia Rodríguez (Kuba):

Překládání na literárních setkáních v 19. století na Kubě⁹

Literární dýchánky, respektive literární setkání; za tímto nenápadným označením se skrývají významné podněty kulturního života na Kubě v 19. století, rozmach překladatelské činnosti, intenzivní kulturní výměna s jinými zeměmi a také ústřední postava všeho dění a našeho článku, Domingo del Monte y Aponte. Polyglot, překladatel, esejista, promotor a mecenáš kultury a jeden z nejvlivnějších mužů ostrova kolem sebe vytvořil kruh překladatelů a jiných umělců, s jejichž přičiněním a za pomoci dalekosáhlé sítě svých konexí a vlastních prostředků neúnavně pracoval na svém hlavním cíli, jímž bylo šíření kultury na ostrově.

Množství dobových ukázek z korespondence Del Monte, kterou sám zkomponoval v tzv. *Centónu* a které nám Lourdes Arencibia Rodríguez zpřístupnila ve své studii, činí z textu velmi poutavé čtení. Autorka nás zasvětčuje nejen do kulturní, společenské a ekonomické situace Kuby v 19. století, ale především nám ukazuje, jak, co a za jakých podmínek se tehdy na ostrově překládalo.

Daniel Ricardo Yagolkowski (Argentina):

Překlad humoru v literatuře a ve filmu¹⁰

Autor se zabývá tématem převodu humorných prvků, přičemž zvláštní pozornost věnuje komplexnosti překladu audiovizuálního materiálu, kdy překladatel musí vycházet jak z textu (zpravidla v podobě scénáře či dialogové listiny), tak i z obrazové složky příslušného filmu. Na konkrétních případech humorných situací popisuje úskalí, která obnáší jejich převod, vysvětluje podstatu těchto obtíží a nabízí jejich možná překladatelská řešení. Zabývá se problematikou nepřeložitelnosti

9 Lourdes Arencibia Rodríguez: La traducción en las tertulias literarias del siglo XIX en Cuba. *Hieronymus Complutensis* 4-5, 1996/1997, s. 27-52.

10 Daniel Ricardo Yagolkowski: Traducción del humor en literatura y cine. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 103-118.

humorného prvku a vytvářením nové humorné situace jako východiska pro substituci.

Iván Pinto Román (Peru): Překládat s vědomím historie¹¹

Iván Pinto Román nabízí v tomto článku svůj pohled na souvislosti mezi překladatelskou činností a historickým vývojem, a to od starověku přes středověk až po dnešek. Postupně se zastavuje u nejvýznamnějších milníků historie překládání, jako je překlad *Eposu o Gilgamešovi* či Rossetská deska ve starověkém světě, překlady Bible, ať už od svatého Jeronýma či od Martina Luthera, nebo *Příběhy prince Gendžiho*, které sám autor článku převedl z japonštiny do španělštiny. Mezi jednotlivými historickými zastaveními si pak všímá některých obecnějších otázek teorie překladu, a to míry volnosti a věrnosti, nepřeložitelnosti či rozdílů mezi překladem literárních a neliterárních textů. Je třeba zdůraznit, že si překladatel musí být vždy vědom historického kontextu, v němž vzniklo překládané dílo, což je standardní aspekt zkoumání v rámci překladatelské analýzy. Z textu je patrné, že autor není teoretikem překladu, což vede k některým nepřesně užitým pojmům, nicméně studie je svou syntetickou povahou zajímavým úvodem do dějin překladu, a to i pro zájemce z řad laiků.

Célia Luiza Andrade Prado (Brazílie): Teorie překladu Haralda de Campos – mnohem více než kanibalismus¹²

Populární téma lidožroutství se v translatologickém světě pojí především se jménem básníka Harolda de Campos. Autorka se snaží vysvětlit, v čem je hodnocení Camposova přístupu zahraničními translatology příliš černobílé, a při té příležitosti vykládá základní teze Camposovy teorie. Kromě kritické konfrontace dílčích tvrzení čtenáři jistě ocení jednotlivé citace, díky nimž mají možnost setkat se s mnoha dalšími texty, včetně těžko dostupných prací samotného Campose, a tím i s uvažováním jejich autorů.

Věříme, že tato monografie vyplní alespoň zčásti výraznou mezeru v české translatologické literatuře, neboť studie byly vybírány s cílem poukázat na kulturní specifičnost Latinské Ameriky (první tlumočníci

11 Iván Pinto Román: *Conciencia de la historia en el ejercicio de la traducción*. In: *Entre enigmas y certezas: cómo traducir literatura*. Lima: Universidad de Ricardo Palma, 2011, s. 139–148.

12 Célia Luiza Andrade Prado: *Muito além do canibalismo: a teoria de tradução de Haroldo de Campos*. In: *Anais do X Encontro Nacional de Tradutores & IV Encontro Internacional de Tradutores*. Brasil: Editora da UFOP, 2009, s. 769–775.

a překladatelé, např. doña Marina a Inka Garcilaso, a jejich role v dobách kolonialismu, překladatelská práce španělských misionářů a léčitelů, překládání textů na *tertulie* – literární setkání, překlad humoru v literatuře a filmu či lidožroutství a kanibalismus), jež může inspirovat české odborníky věnující se této problematice. Kromě translatologů však knihu nepochybně ocení také badatelé z dalších vědeckých oborů (např. historici, literární teoretici a komparatisté), případně profesionální překladatelé a tlumočníci.